

DOI:10.26104/NNTIK.2022.81.28.057

Сияев Т.М.

ТРЕНИНГ: ЭМОЦИОНАЛДЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮК

Сияев Т.М.

ТРЕНИНГ: ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ

T. Siyaev

TRAINING: EMOTIONAL COMPETENCE

УДК: 37.013.77:005.963.1

Азыркы мезгилде мейли жогорку окуу жайларындагы педагогикалык процесс болсун, мейли кыска мөөнөттөгү кесиптик өркүндөтүү курстардагы интенсивдүү калыптоо процесс болсун тренинг негизги окутуу технологиясы болууда. Себеби, тренинг жүргүзүү менен жөн гана аныкталган билим, билгичтик, көндүм калыптанбастан, маанилүү болгон инсандын өнүгүүсүн аныкталган деңгээлге көтөрүүгө болот. Эмгекте, биринчиден тренингдин жалпы мүнөздөмөлөрү жана ошондой эле инсандын негизги компетенттүүлүктөрүнүн бири – эмоционалдык компетенттүүлүк маңызы, мазмуну жана аны аныктоонун диагностикасы изилденген. Тренингдин мазмуну, анын жүрүшү жана жыйынтык чыгарылышы берилет. Эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптоо боюнча атайын көнүгүүлөрдүн мисалдары келтирилет. Мындан тышкары, эмоционалдык компетенттүүлүктүн курамдык бөлүктөрү болгон эмоция, эмпатия жана харизма категориялары анализделет. Изилдөөнүн практикалык аспектинде эмоционалдык компетенттүүлүктү компьютердик технологиялардын негизинде социалдык тармактарга коюлуна турган кыска мөөнөттөгү анимациялык видеонун иштеп чыгууга арналат.

Негизги сөздөр: тренинг, тренингдин жүрүшү, көнүгүүлөр, эмоционалдык компетенттүүлүк, эмоция, эмпатия, харизма, инсандык өнүгүү.

В настоящее время, будь то педагогический процесс в высших учебных заведениях или интенсивный процесс формирования на краткосрочных курсах повышения квалификации, обучение является основной технологией обучения. Это связано с тем, что во время тренинга можно не только сформировать конкретные знания, навыки и умения, но и повысить развитие личности до определённого уровня. В данной статье, прежде всего, были изучены общие характеристики обучения, а также одна из основных компетенций личности – эмоциональная компетентность, сущность, содержание и диагностика ее определения. Приведено содержание тренинга, процесс тренинга и результаты. Приведены примеры конкретных упражнений для формирования эмоциональной компетентности. Кроме того, проанализированы категории эмоций, эмпатии и харизмы, которые являются составляющими эмоциональной компетентности. Практический аспект исследования эмоциональной компетентности посвящён разработке короткого анимационного видеоролика, который будет размещен в социальных сетях на основе компьютерных технологий.

Ключевые слова: обучение, процесс тренинга, упражнения, эмоциональная компетентность, эмоция, эмпатия, харизма, развитие личности.

Nowadays, whether it is in the pedagogical process of higher education institutions or in an intensive formation process of short-term professional development courses, training is the main teaching technology. This is because, by conducting training, it is possible to increase the development of an important person to a certain level, not just the formation of specific knowledge, skills, and abilities. In the work, first of all, the general characteristics of the

training and also one of the main competencies of the individual - emotional competence, essence, content and diagnosis of its determination were studied. The content of the training, its progress and results are given. Examples of specific exercises for building emotional competence are given. In addition, the categories of emotion, empathy and charisma, which are components of emotional competence, are analyzed. In the practical aspect of the research, emotional competence is devoted to the development of a short animated video that will be posted on social networks based on computer technologies.

Key words: training, training process, exercises, emotional competence, emotion, empathy, charisma, personality development.

Өткөн кылымдын 50-60-жылдары биринчи Америка Кошмо Штаттарында, кийинчээрек Европанын айрым мамлекеттеринде тренингдер жүргүзүлө башталган. Тренингдерге ден соолугу негизинен чың, бирок айрым бир психологиялык кыйынчылыктары (өзүнө ишенбестик, баарлашуудан чочулоо, кызыгуусу төмөн жана башка ушул сыяктуу) бар адамдар топтолгон. Тренер-психолог катышып жаткан инсандарга жагымдуу абалды түзүү менен ар бири өзүнүн маселесин ортого эч чочубастан «төгүлүп-чачылып» айттып берүү менен кайсы бир деңгээлде өзүнө гана тийешелүү болгон маселеден «жеңилдөө» мүмкүнчүлүгүн пайда кылган. Азыркы мезгилде «тренинг» категориясы бир канчалаган аспектиде колдонулат. Адатта, тренингди инсандын же аныкталган топтун психологиялык мүнөздөмөлөрүн кыска убакыт ичинде натыйжалуу өзгөртүүгө багытталган көп функционалдуу метод катары карашат. Тренингди практикалык психологиялык ишмердүүлүктүн өзгөчө бир формасы катары дагы каралат. Россия Федерациясынын белгилүү психологдордун бири И. Вачков тренингди өз алдында койгон максаты жана багыты боюнча төрт түргө бөлгөн:

1. Тренинг дрессуранын өзгөчө бир формасы болуп саналат. Бул учурда алдын ала даярдалган өтө катуу манипулярдык ыкмалар менен оң, зарыл болгон касиеттерди калыптоо процесси, же тескерисинче, терс касиеттерди жоюу процесси орун алат.

2. Тренинг көнүгүү формасы катарында каралат. Бул учурда катышуучулардын натыйжалуу аракеттенүүнүн жөндөмдөрү жана көндүмдөрү калыптанат.

3. Тренинг окутуунун активдүү формасы катары кабыл алынат. Бул учурда билим берүү, өзгөчө психологиялык билим берүү менен бирге аныкталган билгичтиктер жана көндүмдөр калыптанат.

4. Тренинг катышуучулардын өздүк ачылышына жана өзүнүн психологиялык маселерин чечүүгө ылайыктуу абалды түзүү болуп саналат [1].

Россия Федерациясында педагогдордун кесиптик компетенттүүлүгүн калыптоодо тренингдердин ролун жана ордун изилдөөгө бир канчалаган диссертациялык изилдөөлөр жүргүзүлгөн. Алсак, О.В. Ванновскаянын диссертациялык изилдөөсү дистанттык окуутуда окутуучулардын коммуникативдик компетенттүүлүгүн социалдык-психологиялык тренингди жүргүзүү менен калыптоо багытталган [2], И.В. Ушатованын изилдөөсү болочоктогу кесиптик педагогдорду даярдоодо окуу-кесиптик тренингиси каражат катары каралган [3], ал эми В.П. Долгополованын диссертациялык изилдөөсү жогорку окуу жайларынын окутуучуларын окутуунун тренингдик методдорун натыйжалуу колдонуунун педагогикалык шарттарын иштеп чыгууга багытталган [4].

Психология жана педагогика илиминде изилдөөчүлөрдү тынымсыз кызыктырып келген негизги маселелердин бири – инсандын адамдык «**кудурети**» кантип аныкталат жана аны кандай жолдор менен жогорулатууга болот. Алгач инсандын негизги касиетти, критерийи катары интеллектуалдык мүмкүнчүлүгүн кабыл алышкан. Башкача айтканда, инсандын ой-жүгүртүүсү жана анын акыл-эсинин жалпы деңгээли дүйнөлүк масштабдагы адамдын орто акыл-эстик мүмкүнчүлүгү менен салыштырылат. Немец окумуштуусу Уильям Штерн 1912-жылы **IQ** - интеллектин коэффициентти категориясын сунуштаган [6]. Азыркы мезгилде ар бир инсандын интеллектуалдык коэффициенти атайын тест менен аныкталып (мисалы, Г.Айзенктин тести) жалпы орто коэффициент менен салыштырылат [7]. Натыйжада, инсандын жалпы мүмкүнчүлүгүн, анын ийгиликке болгон умтулуусун **IQ**-критерийи менен белгиленет. Ал эми XX кылымдын аягында окумуштуу психологдор адамдын мүм-

күнчүлүгү бир гана акыл-эстик интеллектуалдык көрсөткүчү менен чектелбесин аныкташкан. Өзгөчө адамдын эмоционалдык абалы, эмоция менен акыл-эстин байланышы терең изилдөөгө учураган. Алгачкы эмгектерде адамдын эмоциясы тукум куучулук мүнөзгө ээ, башкача айтканда эмоциянын көп түрдүүлүгү генетикалык коддор менен аныкталат деген концепциялар пайда болгон. Америкалык журналист, социолог Дэниел Гоулман дүйнөлүк атактуу мекеме, ишканаларды түптөгөн инсандардын ийгиликтерин ар тараптан изилдөө менен бирге «**ЭМОЦИОНАЛДЫК ИНТЕЛЛЕКТ**» (ЭИ) категориясын киргизген [8, 9]. Д.Гоулман ЭИни өзүнүн өздүк идеяларын турмушка ашыруу үчүн өзүнүн жана курчап турган адамдардын эмоциясын тануу жана башкаруу деп түшүндүргөн. Кийинчерээк, Д. Гоулман ЭИ төрт түзүлүштүк курамда белгилеген: өзүн таануу, өздүк контроль, социалдык сезимталдуулук жана мамилелерди башкаруу.

Педагогдордун кесиптик компетенттүүлүгүн негизги компетенттеринин бири – **ЭМОЦИОНАЛДЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮК (ЭК)** болуп саналат. Айрым бир изилдөөчүлөр пикири боюнча эмоционалдык интеллект менен эмоционалдык компетенттүүлүктү аныкталган учурда бири-бирин аныкташат, ал эми башка окумуштуулар эмоционалдык компетенттүүлүктү кенен багытта изилдөөнү сунушташат. Россия Федерациясында Г.В. Юсупова эмоционалдык компетенттүүлүктүн жалпы курамдык бөлүктөрү боюнча [5], ал эми Е.К. Хакимова эмоционалдык компетенттүүлүктүн психологиялык аспектиси боюнча диссертациялык изилдөөлөрдү жүргүзүшкөн [6]. Кыргыз Республикасында Д.Д. Асанбекованын диссертациялык изилдөөсү физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптоонун технологиясын иштеп чыгууга багытталган [7].

Илимий изилдөөлөрдүн жыйынтыктарынын анализинде эмоционалдык компетенттүүлүктү төрт курамдык бөлүктөн турат деп эсептөөгө болот.

1-сүрөт. Эмоционалдык компетенттүүлүк.

Ар инсан жаш курагына карабастан, кесибине карабастан, өзүнүн коомдогу статусуна карабастан аныкталган ийгиликтерди багындыруу үчүн сөзсүз түрдө **ЭМОЦИОНАЛДЫК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТҮ (ЭК)** жөнүндө абдан терең түшүнүү ар бир аракеттин «укмуштуудай» натыйжалуу аткарууга аракеттениши абзел. **ЭК**нын түзүлүштүн компоненттеринин эң жалпы

мүнөздөмөлөрү.

1. Өздүк эмоция таануу. Эмоция – тышкы чөйрө менен тирүү организмдеринин байланышынын стандарттык эмес учурларда абдан ыкчам, тез жана эң негизги «башкарылбастан» жүрүшүнүн натыйжасында психологиялык, физиологиялык өзгөрүүсү менен мүнөздөлөт. Себеби, элементардык эмоционалдык

өзгөрүүлөр, тактап айтканда жагымдуу, же болбосо жагымсыз химикалык жана физикалык таасирлер тиешелүү реакцияларды пайда кылат. Мисалы, капилеттен комнатага тараган жагымдуу (же, тескерисинче жагымсыз) жыттын таралышы ошол замат аныкталган эмоцияны пайда кылат. Адатта эмоциянын түрлөрү абдан көп, бирок алар негизгя жети эмоциянын гана «айкалыштары» болуп саналат: 1. Кубануу; 2. Таң калуу; 3. Жийиркенүү; 4. Коркуу; 5. Ачуулануу; 6. Жек көрүү жана 7. Кайгыруу.

2. Эмоция эндокриндик-вегетативдик система менен түздөн-түз байланышта болуп, тышкы аракеттин таасири кыска убакыттын ичинде мээнин түпкүрүндө жайгашкан «кичинекей негизги» бөлүгүндө «иштетилип» фундаменталдык эмоциянын түрүн пайда кылат. Натыйжада, эмоция организмдин кыска мөөнөттөгү «өзгөчө» абалына алып келет. Аныкталган убакыт өткөндөн кийин, «толкундоолордун термелүүсү» басаңдап, кадимки кадыресе абалга өтөт. Демек, эмоция түздөн-түз маанисинде башкарылбайт, аны «жаап-жашыра» албайбыз. А маселе болсо, ар бир инсан өздүк эмоциясынын пайда болушунун жана анын өтүшүн терең түшүнүү менен гана кыска мөөнөттөгү «өздүк толкунга» туруштук берүүнү үйрөнүүсү зарыл.

3. Ар бир инсан тынымсыз, үзгүлтүксүз тышкы чөйрө менен байланышта катышта болот. Адатта эмпатия түшүнүгүн башка адамдардын абалын түшүнүү, ага адекваттуу мамиле жасоо менен байланыштырышат. Эмпатия категориясы кенен мааниде бул – тышкы чөйрөнүн «кайталанбастыгын», анын «сулуулугун» жана маанисине карата өздүк жыйынтык болуп саналат. Эмпатиянын негизинде гана байланыштар, мамилелер жана катыштар орун алат. Эмпатияга ээ болгон инсан гана сырткы дүйнө менен гармониялуу байлашты камсыз кыла алат. Инсан адамдар менен адекваттуу мамиле жасагандан тышкары дүйнөнүн тазалыгын, кооздугун жана кайталанбастыгына дагы туура мамиле түзүү менен жашоосу абзел.

4. Харизманы (грек тилинде «χάρισμα» - Жараткандын «белеги») абдан күчтүү инсандардын гана өзгөчө касиети катары карашып, «кудай сүйгөн», «кудай даарыган» абал менен байланыштырышат. Бирок, ошол эле учурда ар бир инсан аныкталган, атайын көнүгүүлөрдү тынымсыз аткаруу менен белгилүү бир деңгээлде харизманын элементерине ээ болушу толук мүмкүн. Мисалы, эң жок дегенде өзүнө гана тиешелуу болгон имиджди пайда кылуу, сүйлөөнүн өзгөчө ыкмаларына ээ болуу, «сүймөнчүлүктүү» көз караштарды өздөштүрүү жана башка ушул сыяктуу.

Натыйжада, мейли окуу процесси болсун, мейли тарбиялоо процесси болсун ыңгайына карата тренинг жүргүзүү менен абдан жакшы жыйынтыктарга жетишүүгө болот. Ар бир инсан сөзсүз түрдө ийгиликтерди жарата алат жана анын бир бир жолу эмоционалдык компетенттүүлүктү өзүнө сиңири болуп саналат. Баса көрсөтүүчү факт, профессор Т.М. Сияев Кыргызстандын улуттук телерадио берүү корпорациясынан алгач телевидениеде көрүүлөрдү даярдоо менен кийин 1-радио аркылуу угууларды даярдоо менен тренингдерди жүргүзгөн. Мындан тышкары, Интернеттин YouTube видеохостинде атайын канал ачып, анда видео тренинг жана атайын лекциялар жайгаштырган: [youtube.com/channel/UcrTZy0ENic8ESJGT8IgCvQ](https://www.youtube.com/channel/UcrTZy0ENic8ESJGT8IgCvQ). Көрсөтүлгөн каналга миңден ашык жазылуу болгон жана 20 000 тегерегинде көрүү орун алган. Азыркы мезгилде эмоционалдык компетенттүүлүк боюнча тренингди кыска мөөнөттөгү видео аркылуу жайгаштырууга аракет жасалууда.

Адабияттар:

1. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. - М.: Издательство «Ось-89», 1999.
2. Ванновская О.В. Развитие коммуникативной компетентности преподавателей системы дистанционного обучения средствами социально-психологического тренинга: Автореф. дисс. канд. психол. наук: 19.00.07. - СПб., 2003. - 22 с.
3. Ушатова И.В. Учебно-профессиональный тренинг как средство подготовки будущих педагогов профессионального обучения: дисс... к.пед.н. - Москва: Московский гос. Агроинженер. ун-т им. В.П. Горячкина, 2012. - 264 с.
4. Долгополова Л.В. Педагогические условия подготовки преподавателей вуза к использованию тренинговых методов обучения. Дисс... к.пед.н. - Невинномысск., 2020. - 205 с.
5. Штерн В. Дифференциальная психология и ее методические основы. / Пер. с немецкого. - М.: Наука, 1998. - 335 с.
6. Айзенк Г. Парадоксы психологии. - М.: Эксмо-Пресс, 2009. - 352 с.
7. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект в работе. - М.: Манн, Иванов и Фербер, 2020. - С. 570.
8. Гоулман, Д. Эмоциональное лидерство. Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. - М.: Альпина Паблишер, 2017. - С. 301.
9. Юсупова Г.В. Состав и измерение эмоциональной компетентности. Дисс.... к.психол.н.: Казань, 2006. - 166 с.
10. Хакимова Е.К. Формирование эмоциональной компетентности у будущих педагогов-психологов. / Автореф. дисс... кандидата психологических наук: Казань, 2018. - 23 с.
11. Асанбекова Д.Д. Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары. - Дисс... пед.ил.канд. - Бишкек, 2017. - 166 б.
12. Сияев Т.М., Батырова Ы.М., Алынбекова С.Ш., Артыкова Н.А. Тренинг: совершенствование профессиональной компетентности педагогов. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2022. №. 2. - С. 123-126.